

njegov verz ostati bolj dosleden z idejno miselno komponento njegove pesmi. Poleg par pesmi je A. Gradnik priobčil dokaj prevodov iz svetovne književnosti («Iz španske lirike»), ki bi morale biti pravilno ocenjene v širšem poglavju o prevodih; večinoma so suhi (n. pr. Michelangelovi soneti) in formalno okorni. Tudi Fran Albrecht je prevajal Březinove pesmi, ki so stilno močne in se uglasbljajo v metafizično prisposodabljanje velikega Čeha. Pesem «Meditacija o življenju in smrti», ki je posvečena Březini, skuša ujeti njegovo izrazno dinamiko in misel. Med najbolj produktivne sodelavce spada F. Eller, ki pa ne ustreza sodobnemu izrazu in je njegov svet motivno in miselno suho stvaren brez emocionalnih prvin. Oblika mu je le nositeljica misli in sredstvo za pesem.*

List «Svob. mladina» je skušal tudi letos obnoviti svoje literarno delo in se usmeriti zgolj v beletrijo; pa ne izhaja redno, kar priča najbrže o notranji letargiji. Katoliški «Križ» pa je popolnoma prešel v teološko in liturgično smer in s tem izgubil svoj literarni pomen.

II.

PRIPOVEDNIŠTVO IN DRAMATIKA

JOSIP VIDMAR

1.

Dramatske produkcije v potekajočem letu skoro sploh ni bilo. Če omenimo poleg nespodobno aktualnega «Slepega proroka» preprosto in okorno Finžgarjevo alegorično in vzgojno otroško igrico «Za kruhom», literarno in preromantično Jalenovo vojno enodejanko «Nevesto», slabotno Lipahovo vojno epizodico «Gospod poročnik», St. Zalarja socialno tendenčni odlomek «Na prelomu» ter Jarčevo umetniško psihološko enodejanko v verzih «Vergerij», smo menda navedli vse, kar je dramskega letos prišlo v javnost. Pomembnejša in upoštevanja vredna poizkusa sta med temi petimi drobci samo Jarčev in Zalarjev. Obravnavana bosta po svojih splošno umetniških vrlinah skupaj s prozo. Glede njiju dramatičnosti pa je ugotoviti takoj tu, da Jarčev «Vergerij» vsebuje notranjo dramatiko in nedvomen konflikt, dočim se po Zalarjevem fragmentu še ne dá sklepati na resnično dramo, marveč samo na vnanjo napetost. Zdi se tudi, da Zalar v risanju svojih značajev rahlo podlega tendenci.

* Vsak čitatelj lahko opazi, da daje največji poudarek v pesniškem delu letošnjega letnika baš pesem A. Ocvirka samega. A o sebi pisec seveda ne more govoriti. (Opomba uredništva.)

V primeri z dramatiko je letošnje pripovedništvo ogromno. Dobili smo kakih dvajset dolgih povesti in romanov, celo vrsto srednjih povesti in novel ter legijo črtic, novelet in pripovednega drobiža. Novi, oziroma pri nas redki literarni vrsti, ki sta letos zastopani, sta potopis in aforizem. Prvega je dal F. Kozak, drugega so gojili Grahor, A. Ocvirk in Fr. Tratnik. V romanu in dolgi povesti se udejstvujejo, kakor je to naravno, večinoma starejši pisci: Pregelj, Vaštetova, Govekar, Bevk, Pahor, Feigl, Podržaj; toda tudi mlajša ali vsaj srednja generacija se pričinja uveljavljati v teh dveh panogah. Med starejšimi so se pojavila nova imena: Jalen, Velikonja, Savinšek, Seliškar, Matičič in Kreft. Bolj ekskluziven je krog srednje povesti in novele. Tu so zastopani sami starejši literarni delavci: Meško, Bevk, Lah, Zbašnik, J. Kozak, Pregelj. Odločno pa prevladujejo mladi in najmlajši v noveletih, črtici in podobnih vrstah. Omeniti je zlasti imena: Magajna, Kresal, Mrzel, Jarc, Jalen, Grahor, Grum in Ocvirk.

Ta drobna prozaistika mladih je večinoma lirična in izraža notranje življenje izobraženca. Izmed starejših se jim po predmetu v objektivnih in obsežnejših spisih približujejo: Pregelj z literat-skim «Usahlím vrelom», Govekar z malomeščansko «Olgo», Bevk s slabo zadetim meščanskim miljejem v romanu «V zablodah» in z «Muko gospe Vere», Zbašnik z nekako mondenskim «Morjem», Seljan z dobro pogodnim učiteljskim miljejem v noveli «Na prelomu» ter Bratko Kreft s «Človekom mrtvaških lobanj», ki pa se deloma že nagiba v poseben svet. — Roman in dolga povest sta često zgodovinska; tako Pregljev «Peter Marković», ki opisuje ljubljansko dijaško življenje v 17. stoletju, Vaštetove «Umirajoče duše» z umetniško meščanskim ljubljanskim življenjem prve polovice 18. stoletja, Pahorjeva «Serenissima», ki skuša v življenju beneške republike 16. stoletja podati prispodobo današnjemu italijanskemu fašizmu, Bevkovi «Škorpijoni zemlje» ter «Črni bratje in sestre», drugi in tretji del trilogije, ki opisuje zgodovino Tolminske in Goriške v 14. stoletju, Pregljev «Magister Anton» iz 16. stoletja, ki še ni končan, prav tako nekončani roman J. Lovrenčiča «Cesta in nje voz» iz 14. stoletja, Matičičeva povest iz turških vojsk «Na mrtvi straži», svetopisemska Meškova: «Marija Magdalena» in končno Pregljevi «Zapiski gospoda lanspreškega». — Neuspel poskus fantastično utopistične povesti predstavlja Feiglova knjiga «Na skrivnostnih tleh», na grozotno pravljico in pošastno polulegendo in poluzgodovinsko povest meji Pregljeva «Regina, roža ajdovska». Ostali letošnji prozi daje snov kmetiško življenje našega ljudstva. Tako herojsko idiličnemu in nekoliko sladkobno idealiziranemu Jalnovemu «Ovčarju Marku», suho vzgojnim Velikonjevim «Višarskim polenom», mnogobesedni in gladki Savinškovi tiho-

tapski povesti «Izpod Golice», markantnim in nekoliko brutalnim Bevkovim povestim in novelam «Utopljenec», «Mati», «Tuje dete», «Sestra»; Lahovemu sentimentalnemu «Cahejevemu maju», karmenski Kozakovi «Tuji ženi» in narodno tendenčni Jeramovi «Zastavi v vetru».

2.

Velika večina vse letošnje proze je gola fabulistika. Pisci pripovedujejo zgodbe in dogodke, ker hočejo pripovedovati, in oblikujejo ter prikrajajo življenje samo z mislijo na zaokroženost in zanimivost fabule. Snovi, ki jih izbirajo, jih osebno ne zadevajo. Njih pozornost je sicer zbrana, toda ostala je vnanje stvarna in hladna. Tak odnošaj do stvari in življenja je v pretežnosti značilen celo za delo tako izrazitega pripovednika, kakršen je B e v k. Če izvzamem iz vsega njegovega letošnjega nemajhnega dela samo črtico «Nič», ki je andrejevsko lirskega značaja, mu gre redno samo za pametno in dobro pripovedovanje zanimivih dogodkov, ki jih često tudi res dobro pripoveduje. Navzlic temu se vendar pomembno in ugodno razlikuje od pripovednikov, kakršna sta na primer Jalen in Velikonja. Tu je vse ali hladno in neosebno ali krčevito zaneseno ali osladno. Pri Bevku, ki je pri svoji silni plodovitosti zelo neenakomeren, je nedvomno najti mnogo mrtvih mest; želja po učinkovitosti ga često zavaja tudi v brutalnost; toda hkratu vendar ne poznam njegove knjige, ki se ne bi vsaj tu in tam ogrela. Taka mesta pričajo o neki spojitvi stvarnega duha in sile vživetja, ki se zdi bistvena za dobro pripovedništvo. Njegova proza kaže vsaj rahel dih tistega posebnega, velikim epikom lastnega, nekako prvobitno človeškega zanimanja in elementarnega zmisla za nevisoke in negloboke, toda neizpremenljive in večne stvari človeškega življenja.

Popolnoma drugačen odnošaj do življenja imajo tendenčni pisci. Ti pripovedujejo zato, ker hočejo dokazati kako idejo ali doktrino, ali ker iščejo prilike vršiti propagando za svojo miselnost. Njih početje je umetnosti malo v rodu. Toda ta tip tendenčnega pisateljstva, ki sta ga pri nas predstavljala letos K r e f t in S e l i š k a r, je grobi tip svoje vrste. Finejši primer tendenčnosti je podal Jeram s povestjo «Zastava v vetru». Njena tendenca se mi ne zdi bolj upravičena zato, ker bi mi bila narodna misel bližja nego družabna, marveč radi tega, ker je narodna misel vsaj pri nas nastala iz prirodne nujnosti in je narodna tendenca izraz živega čuvstva, dočim je družabna tendenca pri nas nastala iz doktrine ali pa je bila po doktrini vsaj močno stopnjevana. Zato bolj razodeva avtorjevo mišljenje nego njegovo dejansko človečnost. Pri umetniku pa me predvsem zanima poslednja.

Izrazito svoj odnošaj do življenja, ki ga oblikuje, ima Mrzel, ki je objavil tri kratke črtice »Ljubezen«, »Soba«, »Ceste« in nekoliko daljšo stvar z varljivim naslovom »Detektivska zgodba«. To je v bistvu lirična natura, ki izpoveduje svojo čehovsko-brezsilno melanholijo včasih neposredno, včasih pa si izbira dogodke iz življenja, ki so njegovemu čuvstvu prikladni tolmači. Takó je njegovo pripovedovanje prav za prav samo videz; kot liričnemu pripovedniku mu gre le za lastno čuvstvo; zato obdeluje življenje zelo samovoljno in kapriciozno. V vseh navedenih stvareh izpoveduje eno samo razpoloženje napram vsemu, ki je dobro izraženo v temle njegovem na ljubezen nanašajočem se stavku: »Eh, kaj, saj ni nič posebnega, čisto majhna uboga ljubezen, takih je pač na tisoče.« Lahko bi se pa tudi glasilo: Eh, kaj, saj ni nič posebnega, čisto majhno, ubogo življenje, takih je pač na tisoče — tako, kakršno življenje pač je. To čuvstvo je, ki išče v najrazličnejših prisposodobah izraza. To čuvstvo in pa Mrzelova vera, ki jo je izrekel takole: »Ne, saj imam tudi jaz majhno vero, saj nam bo še vsem dobro. Morda nam bo kdaj še tako dobro, da bo vsakdo imel blazino, v katero bo lahko izjokal žalost svojega srca.»

Pripovedniško bolj dosleden odnošaj do življenja ima Juš Kozak, ki je letos objavil »Tujo ženo« in »Lectov grad«. Poslednjega, žal, tu še nisem mogel upoštevati. Imenoval sem »Tujo ženo« karmensko. Primerjanje ni osnovano na vsebinski podobnosti obeh ženstvenosti, marveč na njih formi. Ženstvenost Kozakove junakinje je pasivna in dobra, dočim je Carmen nevarna, demonična. Sorodni pa sta si obe postavi po elementarnosti in čistokrvnosti svojega tipa, po dognanosti različnih sicer, a vendar bistveno ženskih lastnosti v njih. Ta vzporeditev je bila potrebna v pojasnilo nečesa drugega, kar je tu v prvi vrsti važno. Agata iz »Tuje žene« je obžarjena z neko posebno toplino. To dejstvo govori za podmeno, da je Kozaku nekako posebno blizu, nekako svojevrstno draga; morda je njena podoba neka intimnost njegovega srca in življenja. Morda je njegova v zgodnji mladosti zaslutena in vse življenje gojena in ljubljena sanja o ženi? To svojo intimnost je Kozak izrazil v objektivnem liku, ki po svojih lastnostih predstavlja neko nedvomno življensko možnost, več, neko človeško resničnost. Tako zraščeno intimnega in stvarnega smatram za tipično umetniško. — Osrednji proces dela na tej povesti je Kozaku izčrpal moči. Ostale osebe, zgradba, razplet dogodkov, vse to je ostalo komaj koncipirano in nedodelano.

Podobno, res umetniško razmerje do snovi očituje tudi Jarčev dramatski odlomek »Vergerij«. Notranji konflikt tega junaka je spor med umetniškim poklicem in socialno dolžnostjo, ki prav danes s tolikšno zahtevnostjo vznemirja srca. Jarč mu je umel dati

prepričevalnost in pretresljivost. Nedvomno je Vergerijev konflikt tudi njegov. Ta intimna stran njegove tvorbe je morda celo bolj sugestivna in vznemirljiva nego pri Kozaku, ker je bolj aktualna. Stvarni del pa je pri Jarcu, ki se zateka k nekemu misterioznemu simbolizmu, šibak. Moramo ga prezreti, da nam intimnost lahko ostane draga in zanimiva. — Podobno razmerje osebnega in stvarnega je opaziti tudi v *M e š k o v i* črtici «Madež», ki je morda vedé, morda nevedé nekak dvojnik Cankarjevi «Škodelici kave». Toda Meškovo osebno je nediskretno in vsiljivo. Tako se je zgodilo, da je Cankar v malenkosti povedal nekaj ogromnega, dočim je Meško iz nečesa velikega napravil malenkost.

Nemalo drugačen je *P r e g l j e v* odnos do življenja. V povesti «Ušahlo vrelo», ki pa ni tipično njegova, mu sicer nedvomno gre za intimnosti njegovega pisateljskega poklica, toda v stvarnosti je povest nejasna, nepregledna, komaj razumljiva in je kvečjemu poročanje o nekem notranjem življenju, toda poročanje, ki je čisto brez moči razvneti in razburiti. Tipična za njegov pisateljski odnosaj je med letošnjimi njegovimi stvarmi prav za prav samo «Regina, roža ajdovska». Tu mu gre v poslednjem bistvu za čisto artistsko nalogo, za cepljenje zgodovinske povesti z legendo in pripovedko, ki naj ustvari svojevrstno fantastično-grozotno povest. Gre mu hkratu, toda z manjšim uspehom, tudi za značaj grozotnosti same. O čem osebnem, pa naj bi bilo še tako prikrito, v tej njegovi z veliko dovršenostjo opravljeni artistski nalogi ni sledu. O pretežno artistskem značaju njegovega pisateljstva pričo končno tudi njegov jezikovni slog.

Nekako soroden mu je po artistski volji med mladimi Slavko *G r u m*, ki je letos na žalost objavil samo črtico «Zločin v predmestju». Tudi tu gre za eksperiment, ki pa vnaša revolucijo v globlje prijeme pisateljske tehnike. Življenje se ne predstavlja več v enemu samemu toku ali v enem samem činu, marveč predvsem v učinkih na okolico. Kamen je padel mirno v vodo. Grum ne popisuje njegovega padca in poti na dno, marveč predvsem valovanje zraka in vodne površine, udarec ob dno in tako dalje. In to z dovolj krepko sugestivnostjo in fineso.

3.

Gornja razmišljanja o razmerju posameznih avtorjev do življenske snovi so hkratu skoro odločilna tudi za sodbo o njihovi umetniški potentnosti. Skoro odločilna pravim radi tega, ker je vendarle možno, da živi v pisatelju nižjega odnosa moč, ki dela njegove umotvore pomembnejše od del takega pisatelja čistejšega odnosa. Vprašati se po bistvu te moči, bi se reklo staviti si vprašanje po bistvu osebnosti. To pa bi segalo preko meja, v katerih se

namerava gibati ta članek. Tu gre samo za ugotavljanje, ne za razlaganje takih primerov.

Zadeva umetnosti je ustvarjati pomenljive in pomembne prikazni življenja, v katerih se na čudežen način strinjata čutnost in sila snovi ter svobodna lahkotnost duha v neko prozorno in blestečo se snov. Te svetle in prozorno snovne podobe sveta imajo nerazložljivo moč, radostno in svetlo vznemirjati človeka v njegovih praosnovah, v globinah, v katere je vložen njegov večno živi in delavni in nikdar spoznani in izčrpani zmisel. Ta umetnost je čudež, kakor luč, ki se rodi iz slepe in temne snovi.

V primeri s to sanjo o umetnosti je vsa tvorba, ki jo danes pregledujemo, le blede in motno pobliskavanje. Imena, ki pridejo ob tem kriteriju sploh v poštev, so hitro našteta. Pregelj, Juš Kozak, Bevk med starejšimi pisatelji; Jarc, Mrzel, Grum in morda še Zalar med mlajšimi. Navzlic vsem nedostatkom, ki sem jih ob drugi priliki podrobno našteval, in navzlic temu, da je pisateljev odnos samo artističen, se mi zdi, da je v *Pregeljevi* «Regini, roži ajdovski» podana najbližja nalika prikaznim, ki sem jih pravkar opisal kot zmisel umetniške tvornosti. V tej noveli so najdena za prikazovano življenje neka tla, ki niso ne groba zemlja ne brezmočna koprena oblakov, po kakršni hodijo na svetih podobah izvoljenci božji. Pregelj ni ne presnoven in se tudi ne izgublja v golo fantastiko. Toda njegovo delo je hladno. Oddaljenost od zemeljskih tal jemlje njegovim podobam zemeljsko pretresljivost in vendar so predaleč od neba, da bi se skozi hrup in šum življenja oglasila sladka godba sfer.

Na tem mestu se mi zdi neobhodno omeniti Riharda Jakopiča «Napoved spominov». To je kratka sanjarska stvarica, ki pa je mestoma tako pretresljivo intimna in tako polna neke notranje svetlobe, da jo je moči primerjati z najlepšimi mesti Cankarja.

Juš Kozak in *Bevk* sta ostala preveč snovna. V njunih likih je še mnogo teže in neprosojnosti, zlasti v Bevkovih. Toda njune povesti so često pretresljive in vznemirljive kakor resnica sama. Mila podoba «tuje žene» je vsakomur razburljivo srečanje, ki se ga bo dolgo in rad spominjal. Pa tudi sklepni prizori Bevkove «Matere», ki se gode v jetnišnici, in začetni «Tujega otroka» bodo bralcem težko pozabljivi dogodki, kakor da so dogodki njihovega življenja.

Med mlajšimi literarnimi delavci sem omenil Jarca, Mrzela, Gruma in Zalarja. Če govorim o letošnjem delu *Jarca*, mislim samo «Vergerija». V tej dramici v stihih je človeško učinkovit. Toda njegova tvorba je kakor kopneča megla. Prozorna je samo zato, ker je brezsnovna. Mesto da bi ustvaril prikazen življenja, uvaja prikazni v življenje. Izmišlja si simbolične osebe. Da z njimi

doseza učinek, je gotovo nekaj, toda ni, kar bi moralo in moglo biti. — **M r z e l a** je šteti, kakor že rečeno, v liriko. Kot mešan tip pisatelja zamišlja življenje, ki sama zase skoro nimajo pomena ne prave resničnosti, marveč lahko žive samo kot razlaga njegovega čuvstva. Toda v njegovih črticah so fineše pravega opazovalca in pravega poeta. Med mladimi je doslej brez velikih gest in brez svetovnih razglabljanj menda edina nedvomna in določna osebnost. — **G r u m** nas je že pred leti opozarjal s svojimi črticami nase. V posebno živem spominu imam njegovo barvito «Podoknico», ki je izšla v «Ljubljanskem Zvonu». Tudi letošnji «Zločin v predmestju» ima navzlic temu, da je samo eksperiment, kakovosti, ki vzbujajo upanje, da bo ta svojski in bizarni artistski iskalec ustvaril še marsikaj dragocenega. — V **Z a l a r j e v e m** dramatskem odlomku «Na prelomu» vidim mnogo jasnosti in moči, najti določen izraz. Prav tako tudi mnogo prave dramatske dialektične spretnosti. Osebe, ki nastopajo, se zde sicer nekoliko poznano tipične, toda opredeljene sodbe o njih, kakor tudi o avtorju po tej stvari še ne morem izreči.

S tem bi bilo omenjeno vse, kar ima v letošnji prozi višjo ceno. Toda mladi so bodočnost, zato naj velja vsemu mlajšemu posebna pozornost. Zanimajo me še štiri imena: Magajna, Kresal, Grahor in Ocvirk. **M a g a j n a** je objavil največ. Njegove črtice in kratke povesti imajo nekaj literarno izmišljenega in neresničnega. V dveh se mi je hotelo zdeti, kakor da bi si bil prizadeval vtelesiti duši dveh pokrajin. To je literarno in prazno početje. Če se varam v zmislu teh dveh stvari, bi moral trditi, da sta kot povesti in zgodbi slabo razumljivi. In da deloma vsebujeta snov, ki ima drugačno pomenljivost kakor bi hotel avtor. Kot najboljšo njegovo letošnjo črtico pomnim «Elegije», toda tudi te so umetnosti tuje. — V **K r e s a l o v e m** «Zadnjem poglavju» vidim krčevit in mrzličen napor, ganiti in pretresti bralčevo srce s komaj razumljivimi meditacijami in dogodki. Toda bralčevo srce ostane hladno in kvečjemu zmedeno. Kresalovo pripovedovanje gre mimo njega kakor vročična blodnja. — **G r a h o r j e v a** «Mati» me je presenetila po veliki in zreli nepristranosti. Godi se namreč v zasedenem ozemlju. Toda kot zgodba je trezna in človeško neznatna. Mesto čuvstvenosti zopet krčevitost in kopičenje besedi. — **O c v i r k**, čigar težišče je v liriki, je priobčil več serij aforizmov in odlomek iz romana. Nekateri aforizmi so zanimivi, aforistični ne. Kajti aforizem je koncentrirana misel in je v miselnosti, kar je v literaturi pesem. Ocvirkovi so lagodne domislice. Njegov odlomek iz romana boleha na splošni boleznih mladih: Skrajna napreženost čuvstev v pisatelju in skrajna hladnost v bralcu. Čehov je pisal nekemu začenjajočemu pisatelju približno takole: Ne pišite nikdar, kadar ste vroči. Dajte vsaki stvari, da se ohladi v vas ...

4.

Preden zaključimo to bilanco naše letošnje proze, je treba pregledati še, kako je ta literatura gospodarila še z drugim talentom, ki ji ga je usoda dala v varstvo poleg umetniškega. V misli mi je neposredna zvezanost literature z življenjem in časom, ki je dana samo nji in nobeni drugi umetnosti. Slovstvo lahko hitro in določno spremlja življenje. Ali vrši naše slovstvo to svojo nalogo? Ali je sodobno, pa bodisi, da bi pri tem ne bilo umetniško? Ali je vsaj aktualno-zanimivo?

Aktualnosti je več vrst. Sodobnost se lahko izraža v vsebini in obliki. Vsebinska sodobnost slovstva se lahko nanaša na nešteto plasti sodobnega življenja. Važna so vsekakor današnja socialna vprašanja, gibanje ljudskih slojev in spremembe državnih oblik. — Za nas je posebne važnosti naše narodno vprašanje, ki zahteva novih odgovorov in bolj odločilnih odgovorov, nego kadarkoli doslej. — Človečanska misel razkraja dan za dnem stare resnice in ustvarja nove odgovore na večno ista poslednja vprašanja. Kako se naša miselnost udeležuje tega dela? Kaj se vprašuje in kako si odgovarja?

Sodobnega narodnega življenja se dotika samo obtožujoča in protestujoča Jeramova povest *«Zastava v vetru»* in deloma mimogrede Selanova novela *«Na prelomu»*. Obe se nanašata na usodo slovenske manjšine v Italiji. Nič manj važnega problema Slovencev v Jugoslaviji se naš sodobni pisatelj doslej še ni dotaknil. — Današnjim socialnim gibanjem skuša dati objektivno podobo Zalar v dramatskem fragmentu *«Na prelomu»*, ki sem ga že nekajkrat imenoval. — Sedanjemu poudarjenemu zmislu za stroje in tehnične pridobitve je skušal ugoditi Seliškar v nepomembni otroški knjižici *«Rudi»*. — Neko nejasno in nerazumljivo s sodobnostjo zvezano razpoloženje je skušal podati v črtici *«Nič»* Bevk. Toda nemogoče mi je določiti, ali naj izvira njegov nihilistični nastroj iz narodne usode njegove ožje domovine ali iz razpoloženja evropske družbe in evropskega duha sploh. — Marsikakega zanimivega sodobnega miselnega problema se je dotaknil v svojem potopisu *«Pariz»* Ferdo Kozak. Najzanimivejša med njimi je morda njegova orientacija glede vprašanja o poginu zapada in glede zvezanosti naše kulture z evropsko. Toda v njegovih izvajanjih pogrešam nedvomno jasnih formulacij. Sodobni v najboljšem zmislu so tudi njegovi *«Pogovori z Jakopičem»*, ki niso samo miselno zanimivi, marveč predstavljajo mestoma tudi oblikovno in tvorno pomemben poizkus. — V problematiko slovenskega katoliškega pa tudi nekatoliškega pisatelja je odprl nekaj vpogleda Pregelj v *«Usahlem vrelu»*. Žal, da zelo sub-

jektivno in zelo nejasno. — Svetovni pisateljski, oziroma umetniški problem današnjega časa je načel Jarc v «Vergeriju», ki je postavljen pred odločitev za umetniški poklic ali za dolžnost sodelovanja pri presnavljanju družbe. Problem Vergerija je eden izmed največjih in najbolj sodobnih problemov vsega evropskega umetništva in razumništva.

Izven sodobnosti stojita po svojem človeškem jedru Pregljeva «Regina, roža ajdovska» in Kozakova «Tuja žena». Izven sodobnosti sta v dobrem pomenu tega pojma. Legendarna strahotnost Pregljeve pripovedi bo vedno zadevala živec prvobitne religioznosti v človeku, ki se rada udaja grozničavim predstavam mitičnih bitij in strahov; Agata Kozakove povesti pa bo v vsakem času govorila z najtoplejším glasom človeškemu instinktu za ljubezen in usodno privlačnost spolov.

Oblikovno sta med našimi pisatelji še najbolj sodobna Pregelj in Grum. Pregelj je edini literarni tvorec, ki je po moderni našel resnično novo in svojo obliko ali vsaj resnično svoj jezikovni slog. Današnji dan zahteva jasnosti in kratkoče. Upirata se mu meditacija in analiza. Zahteva od pripovednika dejanja. Tudi značaj se ves izrazi v dejanjih, ne v analizah in debatah! Nekaj teh elementov ima Pregljevo pripovedovanje. Po točni stvarnosti in skoposti izraza se mi zde mestoma v nekem sodobnem duhu pisane tudi nekatere Bevkove povesti, ki pa so jezikovno konvencionalne. Tudi Juš Kozak išče poti v tej smeri.

Ta pregled letošnjega pripovedništva izkazuje sicer manj, nego bi bilo želeli, toda izkazuje vendar le neko dostojno višino in neko sodobno življenje v naših avtorjih. V dveh, treh primerih celo nad-sodobno. Res je: Cankarjeva ogromna miselna in človečanska zapuščina leži brez naslednika, skoro čisto pozabljena in neizrabljena. Nihče še ni stopil v pot, ki jo je izhodil on vzporedno z evropskimi možmi svojega časa. Nihče še ne nadaljuje započetega sodelovanja slovenske misli in slovenskega srca s srcem in mislijo Evrope. Nihče se ne dotakne našega perečega in bolečega narodnostnega vprašanja. Kdor bo uspešno zastavil pri teh nalogah, bo zopet zbral na svojem delu in na slovenski knjigi pozornost vsega Slovenstva, kakor ga je v svojem času Ivan Cankar. Toda če koncem koncev pomislimo, da je obravnavano gradivo delo enega samega leta, je vsaka črnogledost pretirana. Imamo literaturo, kakršno imajo sorazmerno drugi narodi v tem umetnosti nenaklonjenem času. Ni velika, toda ima možnosti doseči svojo nedavno veličino. Pomisliti pa je tudi, da so letos bolj ali manj slučajno popolnoma molčali pripovedniki takih kvalit, kakor so: Finžgar, Kraigher in Novačan.